

ROLE TEORIE V SOCIOLOGICKÉM STUDIU SEKULARIZACE ČESKÉ SPOLEČNOSTI

ROMAN VIDO

Katedra sociologie, FSS MU

(vido@fss.muni.cz)

Otázka Možného

- „Jakou českou sociologickou knížku z poslední doby jste, pane kolego, četl a dozvěděl se z ní něco víc, než co už se tak nějak všeobecně ví?“

Klíčová úloha teorie v sociologii

- M. Petrusek (2011): Cílem sociologické teorie **usnadnit empirická bádání** sociálního světa tím, že klademe **teoreticky zajímavé otázky**.
- M. Havelka (2010): Teorie nejsou jen cílem poznání, ale také jeho **předpokladem a prostředkem**.

7 významů pojmu teorie v sociologii (Abend 2008)

- 1) logicky propojený systém obecných proposic konstatujících vztah mezi 2 či více proměnnými
- 2) vysvětlení určitého společenského jevu (nejen kauzální)
- 3) interpretace či vyložení smyslu určitého výseku empirického světa
- 4) studium a výklad klasiků
- 5) světový názor, celková perspektiva pro nahlížení a výklad světa, paradigma
- 6) normativní, politický výklad sociálního světa (→ sociální teorie)
- 7) studium určitých speciálních problémů, kterým sociologie čelí

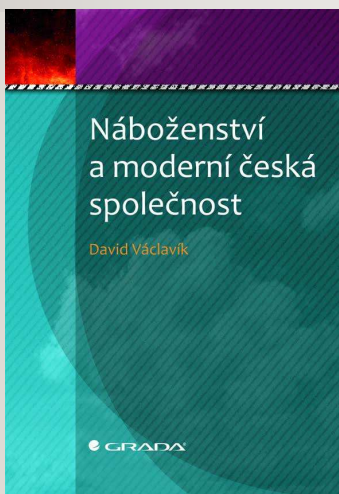
5 způsobů teoretizování (Krause 2016)

- 1) výklad významných postav
- 2) aplikace existujících konceptů na nová zjištění
- 3) propojování nového faktu či zjištění (*observation*) s existenciální otázkou nebo historickým trendem
- 4) rozvíjení nových konceptů v dialogu se zjištěními a dřívějšími koncepty
- 5) propojování konceptů do testovatelných hypotéz o kauzálních vztazích mezi jevy

Třikrát o českém náboženství

Václavík (2010)

- Ambicí knihy „není podat vyčerpávající přehled a detailní analýzu role náboženství v moderní české společnosti a postoje Čechů vůči náboženství a jednotlivým náboženským skupinám. Vytyčený cíl je mnohem skromnější – **základní orientace v problému**, který se zdá být jedním z nejkontroverznějších témat moderní české historie.“ (str. 7)
- „Chceme-li lépe pochopit a adekvátně vysvětlit důvody „**specifického**“ českého postoje k náboženství, musíme se obrátit **hlouběji do minulosti**.“ (str. 52)
- „Jediným akceptovatelným vysvětlením [vysoké míry sekularizace] je charakter a hloubka procesu **modernizace**, který vedl spolu s náboženskou uniformitou české společnosti v 19. století k podkopání základů tradiční společnosti a tím i znedůvěryhodnění tradičních náboženských institucí.“ (str. 213)

Nešpor (2010)

- „Výsledky sčítání lidu i mezinárodních sociologických výzkumů religiozity ukazují českou společnost jako **jednu z nejméně náboženských na světě**. (...) Cílem této knihy přitom není nic jiného, než hlouběji prozkoumat toto **specifikum** současné (a nejen současné) české společnosti a vřadit jej do širšího historického, společenského i mezinárodního kontextu.“ (str. 7)
- Kniha „vychází z historických a sociologických dat a přístupů a snaží se o jejich **interpretaci** v širším mezinárodním (evropském a občas i světovém) kontextu. Neklade si nárok na úplnost, jako spíš na **porozumění** ústředním tématům, otázkám a „problémům“ vztahu moderní české společnosti k (různým podobám) náboženství.“ (str. 13)

Hamplová (2013)

- „Tato kniha se pokusila **popsat** celkové obrysy české náboženské scény v polistopadové české společnosti tak, jak ji zachycují kvantitativní výzkumy. Ukázali jsme, že české postoje k náboženství jsou v určitém smyslu **specifické a výjimečné**. Ne tím, že by Češi byli racionální jedinci odmítající náboženství a nadpřirozeno jako celek, ale tím, že se u nás kloubí **odmítání tradičního náboženství** s vírou v magii a okultismus či – zjednodušeně řečeno – s vysokou mírou pověřčivosti. Tato specifičnost – a v jistém smyslu výjimečnost – české religiózní scény napovídá, že **standardní sociologické teorie**, zdůrazňující obecné vývojové trendy v moderních společnostech, **nemůžou české postoje k náboženství plně vysvětlit.**“

(str. 139)

Co vypráví česká sociologie o české religiozitě?

- specifičnost, výjimečnost české společnosti v mezinárodním kontextu
- nízká míra tradiční/institucionalizované religiozity, vysoká míra sekularizace
- česká společnost ovšem není „bezbožná“ ani „ateistická“
- kritika sekularizačních teorií, užívání alternativních konceptů
- důraz na minulost a historickou dimenzi pátrání po zdroji české „specifičnosti“
- nesystematické a eklektické nakládání se (sociologickou) teorií
- absence komparativní analýzy (ne komparativního popisu)

Příklad 1: Historicko-komparativní analýza české sekularity

Alternativní příběh české sekularity¹

Alternative Story of Czech Secularity

Petr Pabian

ABSTRACT In this article I analyze Czech secularity from an historical-comparative perspective. The existing interpretation presumes but does not analyze Czech exceptionality; however, neither re-Catholicization, nor modernization, nor nationalism can stand up to comparative scrutiny. Moreover, there is just one narrative in the literature: secularization was victorious at the beginning of the 20th century at the latest. A critical analysis of the literature and available data reveals instead a “late Christendom,” with a pervasive presence of Christianity in both “public” and “private” spheres in Czech society up until the mid-twentieth century. I tell a counter-narrative with secularization left out, which enables me to offer new answers to old questions and to open some new ones. For instance, the Czech lands were originally a Catholic monopoly, in which religious polarisation could co-exist with late Christendom until the secular Communist regime suppressed the polarisation and brought Christendom to an end; after Communism, religious fragmentation led to widespread religious indifference. Though the country followed the typical Western European Catholic pattern, Czech exceptionalism stems from being the only nation to experience a Communist regime.

Příklad 2: Analýza vztahu mezi primární socializací a náboženskou ortodoxií

The National Religious Environment and the Orthodoxy of Christian Beliefs: A Comparison of Austria, the Czech Republic and Slovakia*

JAN VÁNĚ** and MARTINA ŠTÍPKOVÁ
University of West Bohemia, Pilsen

Abstract: The authors analyse the relationship between primary religious socialisation and the preservation of religious orthodoxy expressed by attitudes and practices in adulthood. They aim to test the effect of socialisation and the effect of religious practices in adulthood on the orthodoxy of people's beliefs in three countries (Austria, the Czech Republic and the Slovak Republic), which are similar in terms of their cultural context, but have different religious environments. The authors see the different religious environment of each of the studied countries as the main explanatory factor. They also try to demonstrate that in an era of pluralism, orthodox religious attitudes (corresponding to official teachings and practices) are more likely to be preserved in environments that are prevalently secular in character. The authors work with data from the ISSP—Religion 2008 survey, tracking the following variables: primary religious socialisation, religious practice in adulthood, and orthodoxy of faith.

Swedberg (2016): More theorizing, more interesting sociology

- „Every sociologist needs to be able to theorize, and the more people who realize this, the quicker the project of theorizing will advance. And the more interesting social science will become!“ (str. 21)

Použitá literatura

- ABEND, G. 2008. „The Meaning of ‘Theory’ . *Sociological Theory* 26(2): 173–199.
- HAMPLOVÁ, D. 2013. *Náboženství v české společnosti na prahu 3. tisíciletí*. Praha: Karolinum.
- HAVELKA, M. 2010. *Ideje – Dějiny – Společnost. Studie k historické sociologii věděni*. Brno: CDK.
- KRAUSE, M. 2016. „The meaning of theorizing.“ *The British Journal of Sociology*. 67(1): 23–29.
- NEŠPOR, Z. R. 2010. *Příliš slábi ve víře. Česká ne/religiozita v evropském kontextu*. Praha: Kalich.
- PABIAN, P. 2013. „Alternativní příběh české sekularity.“ *Sociální studia* 10(3): 85–105.
- PETRUSEK, M. 2011. „Návrat (sociologické) teorie do Čech? Východiska, stav a perspektivy. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review* 47(5): 1017–1033.
- SWEDBERG, R. 2016. „Before theory comes theorizing or how to make social science more interesting.“ *The British Journal of Sociology*. 67(1): 5–22.
- VÁCLAVÍK, D. 2010. *Náboženství a moderní česká společnost*. Praha: Grada.
- VÁNĚ, J., ŠTÍPKOVÁ, M. 2013. „The National Religious Environment and the Orthodoxy of Christian Beliefs: A Comparison of Austria, the Czech Republic and Slovakia.“ *Sociologický časopis/Czech Sociological Review* 49(3): 403–426.